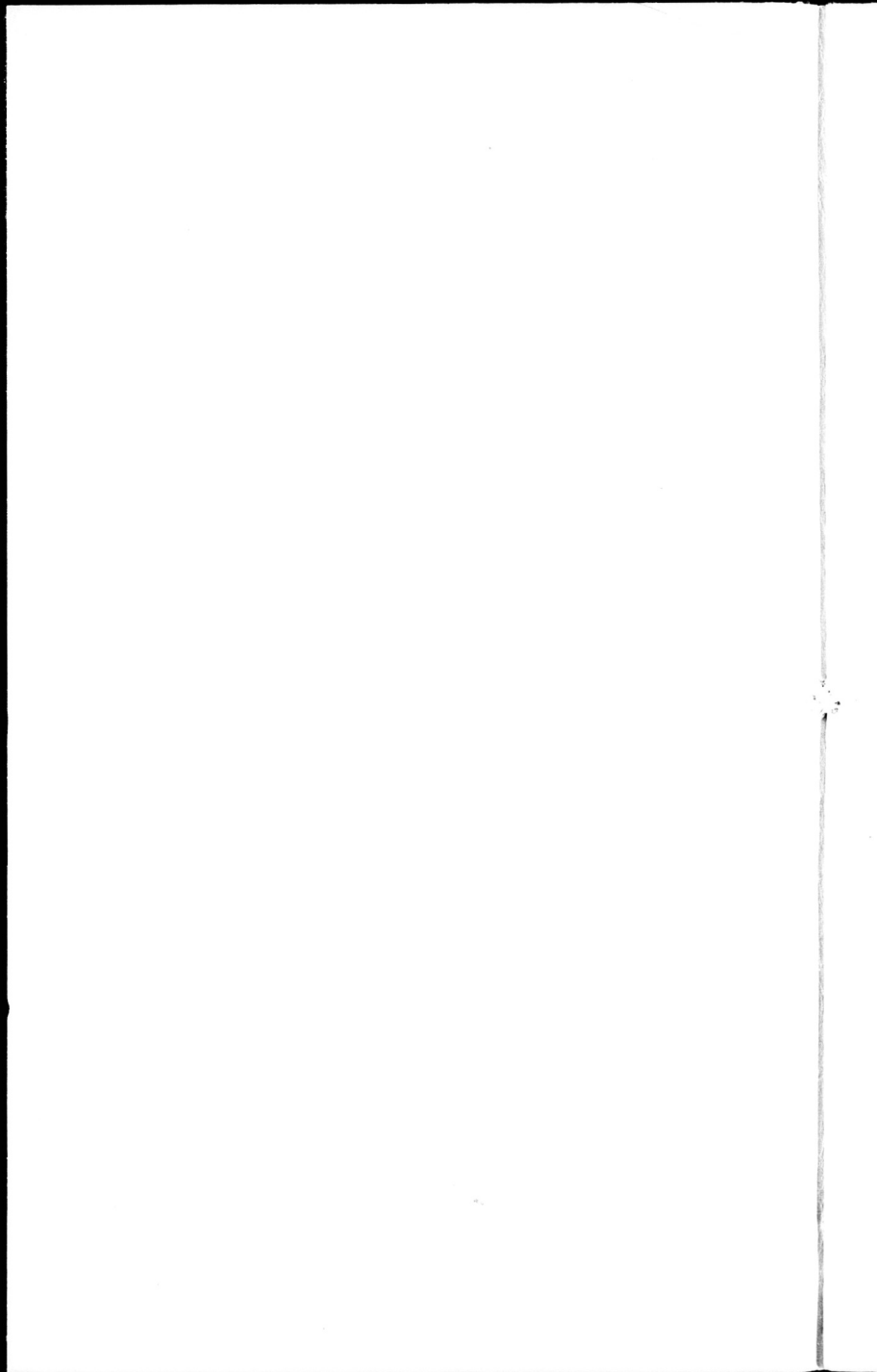
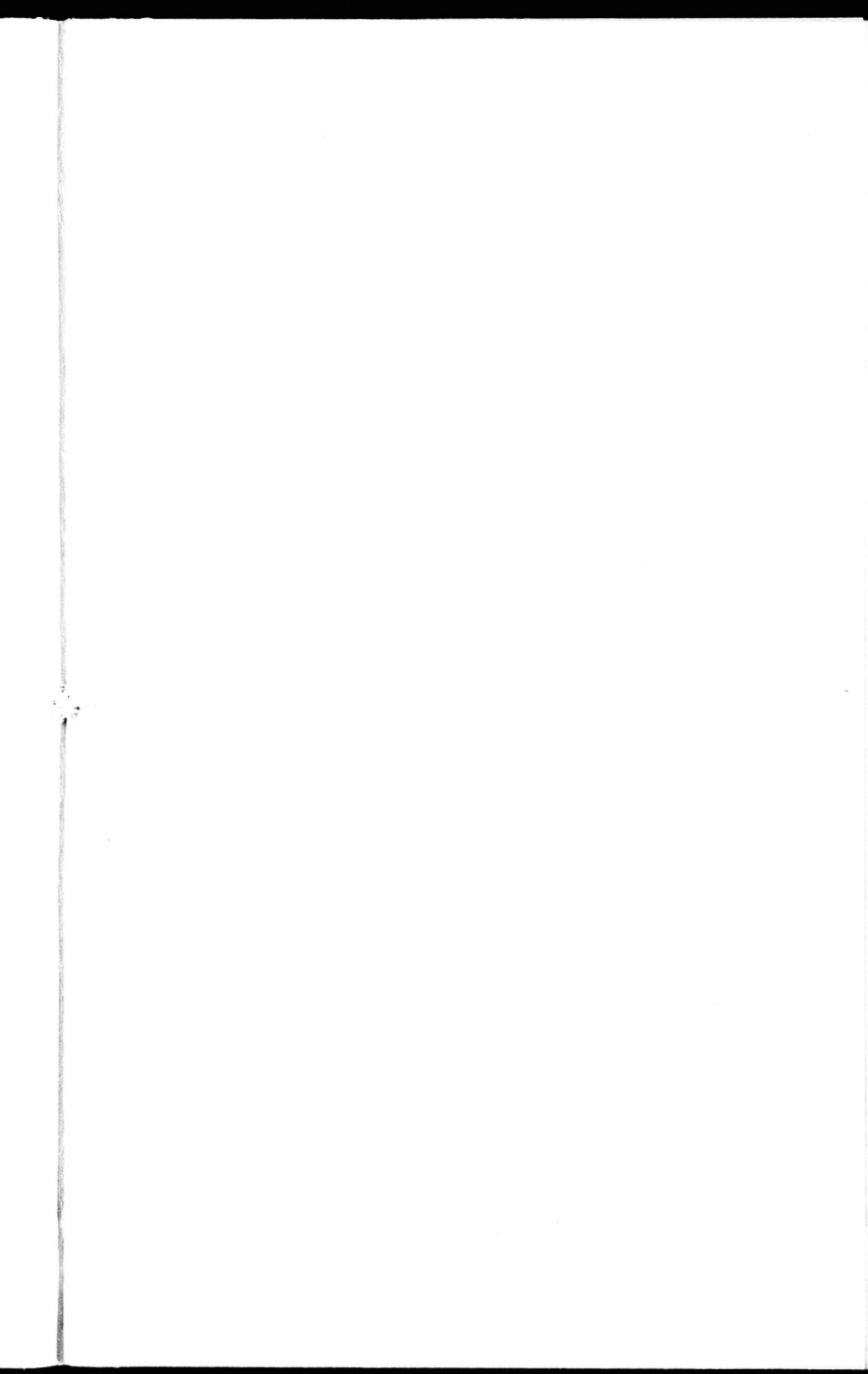

7

C
438

BIBLIOTHEEK UNIVERSITEIT UTRECHT

2912 646 7

31.86

DE no 430.

ABDOMINALANTHRAXTIJPUS

(STIJPUS ANTRACOSUS ABDOMINALIS.)

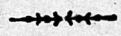
DER

P A A R D E N

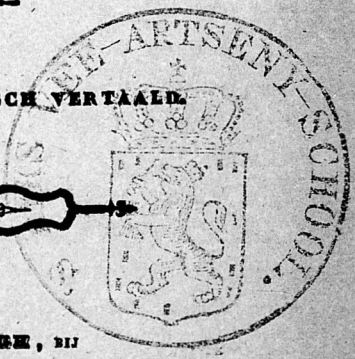
DOOR

W. ROSENBAUM,

VERAARTS TE ZIEKST.

VIT HET HOOGDUITSCH VERTAALD.

TE BORSBORG, BIJ
A. F. H. VAN TR. DE BRUIJN.
1917.

1841

VERBODEN TOEGANG

VERBODEN TOEGANG

HEM

HEM

HEM

Het is het lot der wetenschap,

hoe meer men weet, hoe meer men weten moet.

VERBODEN TOEGANG

VERBODEN TOEGANG

VERBODEN TOEGANG

VERBODEN TOEGANG

VERBODEN TOEGANG

VERBODEN TOEGANG

VERBODEN TOEGANG

INLEIDING.

§ 1.

Daar de tot hertoe onder de gemeenschappelijke rubriek der Paarden- ziekten, Paarden- influenza of tijnpeuse koortsen der paarden begrepene ziekten, met hunne zoogenaamde vormen, complicatien, modificatien, en anomalien, (van Professor Dr. Vix wel te regt een chameleon der vee-ziekten genaamd ¹⁾), uit het tegenwoordige wetenschappelijke standpunt beschouwd, eene strengere cathogorie en meer speciale verdeeling behoeven, (waarom Dr. SPINOLA reeds doelmatig vond den staltijphus van de Influenza uittesluiten ²⁾), en zoo als het aan elken veearts, die de hierover uitgegevene monographien en compilatien opmerkzaam onderzocht en met zijne eigene

¹⁾ Z. Tijdschrift voor de gemeenschappelijke Vee-heelkunde, 12de Band 1ste Afd.

²⁾ Z. deszelfs Influenza der paarden.

ondervinding (waartoe in het noordelijk *Duitschland* sedert eene reeks van jaren, indien niet, zoo als nog zeer dikwijls, het kwaad geheel miskend werd, voorzeker de gelegenheid niet ontbroken heeft) vergeleken heeft, niet alleen evident, maar voor de Therapie noodzakelijk en als spoedig gereëaliseerd wenschelijk voorkomen moet, zoo zijn het wel voornamelijk de gecompliceerde anthrax-vormen, welke, zooveel mij bekend, in de beschrijvingen van **GIRARD** ¹⁾ **BRAUELL** ²⁾ en vooral **SPINOLA** ³⁾ aangegeven zijn, van **DIETRICH** ⁴⁾ en **FUNK** ⁵⁾ echter als twijfelachtig en niet plaats hebbende aangezien werden en ook volgens mijne zienswijze, als gedeeltelijk bepaalde vormen, eene zelfstandige overweging en eigene behandeling behoeven.

Terwijl ik nu van den 13 September 1845 tot in het begin van Februarij 1846 in deze streken eene pestachtig opkomende ziekte der paarden, waargenomen heb, welke, doordien zoo wel meerdere sijnptomen als lijkopening-verschijningen reeds in eenige over paarden-influenza uitgegevene schriften, hoezeer niet in de door mij waargenomene overeen-

¹⁾ Z. Recueil de medicine veterinaire pratique, tom II p. 137.

²⁾ Z. aldaar over de onder de paarden heerschende Epignotie.

³⁾ Z. aldaar Influenza der paarden, §. 36. 64. 102. 105 en 165.

⁴⁾ Z. al aar handboek der spec. Pathologie en Therapie.

⁵⁾ Z. aldaar handboek der spec. Pathologie en Therapie, 1e band der 1e uitgave.

stemming, aangegeven zijn ¹⁾, daarom ook hieronder te rekenen zoude zijn, durf ik het echter te wagen, dezelve, deels wegens bovengenoemde gronden, en verder uithoofde van hare eigenaardigheid, als speciale vorm onder de volgende pathonomische benaming hier op te geven en te beschrijven.

BEPALING DER ZIEKTE.

§. 2.

De miltbrandachtige abdominaltijphus, *tijphus antracosis abdominalis*, is, volgens mijne ondervinding en mijn gevoelen, eene epigaotische ziekte, tusschen tijphus en anthrax, in eene meer speciale beteekenis, naar beide kwalen overhellende, tot nog toe slechts bij meestal jonge, vierjarige, op de zomerweide geweest zijnde merrie-paarden aangedroffene welker wezenlijke verhouding, van ongewonen invloed des klimaats afhankelijk, op slechte bloedgesteldheid en gestoorde zenuw-verrigtingen berust, derhalve haren zetel voornamelijk in het bloetvaten- en zenuwen-systeem in verbinding met het darmkanaal en eenige bloedrijke buikingewanden heeft; bij een spoedig één tot driedaagsch verloop

¹⁾ Z. Funks handboek enz. pag. 287 en 290 en Spinola §. 17. 27 36 en 63,

noch sijnptomen van eene reine ontsteking, noch wezenlijke koortsbewegingen toont, zich door spoedige verandering der vochten en derzelve verderfelijke afzonderingen doet kennen en zonder doelmatige en energisch doortastende geneeskundige behandeling tot hiertoe telkens den dood ten gevolge had.

BESCHRIJVING DER ZIEKTE.

Nosographie.

§. 3.

Het opkomen dezer kwaal vond plaats, — terwijl vooraf in den zomer van 1845 in het naburige pruisische dorp *Kaemeritz* het miltvuur onder rundvee, paarden en varkens, en bij de beide laatste vee-soorten gelijktijdig als anthraxkeelontsteking, met eene zeldzame hevigheid had geheerscht, — in den nazomer onder de vrouwelijke weidepaarden, herhaalde zich ook na de uitstalling, vertoonde zich zelfs hier in de stad bij op het land gekochte op de weide gevoedde merrien, en hield zich tot in den beginne van Februarij 1846 staande, als wanneer eene zuivere, milde luchtgesteldheid dezelve deed verdwijnen: waarbij het verschijnen en het verloop der enkele gevallen zich, over het algemeen, onder de volgende omstandigheden, tamelijk

geregeld vertoonde. Terwijl vooraf nooit de minste ziekte- toevallen als prodromen te bespeuren waren, weigerden de dieren, gewoonlijk 's morgens, bij verminderden dorst, het voeder, krabden met de voorpooten, legden zich neder en gaven blijken van kolijkpijnen, waarmede, bij onderdrukte Urinlozing, óf doorloop (op rheumatisch kolijk gelijkende) óf met slijm vermengde, in kleine hoeveelheden afgezette weeke mest zich voegde; hierbij was de pols tamelijk normaal, alleen eenigzins klein en week, de eveneens niet vermeerderde hartslag echter voller, de ademhaling werkzamer, hoest zelfs na mechanieke prikkel niet te weeg brengen, de huid onveranderd, adem en neuspunt iets koeler, de conjunctiva hoogrood en geel gekleurd de albuginea met sterk gezwollene vaten doortrokken, de gang stijf, somtijds dadelijk in den beginne aan het achterlijf reeds wankelende en een zekere, de gevoeligheid aandoende torpor, bijzonderlijk bij het ingeven der medicijnen door zeer moeilijk slikken opvallend bemerkbaar.

In enkele gevallen, altijd bij zwakke en eenigzins oudere indivuen trad gelijktijdig hiermede of kort daarop volkomene verlamming van het kruis in: waardoor den dieren het opstaan van zelve onmogelijk werd en de poging, om dezelve na eene geweldige oprigting staande te willen houden, zonder gevolg bleef.

Bij de meeste jongere patienten, zooals in §. 2 reeds aangemerkt is, voor het grootste gedeelte vierjarige merrien, volgde dit toeval eerst later: doordien na meerdere uren sedert de eerste verschijningen der ziekte, de zeer kleine en zelfs krampachtige pols en bonzend geworden hartslag sneller, de ademhaling benaauwder, de adem, de neus en zelfs de extremiteiten koeler, de gang wankelender, de ongevoeligheid opvallender, en het leggen aanhoudender zich vertoonde, waarna, indien geen beterschap volgde, bij het klimmen dezer sijnptomen binnen 12 tot 24 uren dezelfde Paraplegie en na verloop van 1 tot 3 dagen de dood volgde.

Het door aderslating ontlaste, gewoonlijk donker gekleurde bloed zettede zich spoedig, zonderde veel bloedwci af en stolde zeer langzaam tot een bloedkoek: welke met heldere streepen doortrokken, zonder eene eigenlijke *crusta inflammatoria* te formeeren, slechts een dun geelachtig overtreksel kreeg, uit hetwelk later eene hoog geele anthraxachtige vochtigheid zweette.

LIJKOPENING VERSCHIJNING.

§. 4.

De lijkopening vertoonde altoos geel-geronnen met vuurplaatsen en catrasaten vermengde afzonderin-

gen aan verscheidene doelen tusschen het buikvlies en de hetzelfde omgevende spieren; andere zuiver zwarte sphaacelouse plaatsen tusschen het middelrif en de lever, aan de bogt van de maag, aan de verschillende afdeelingen van het darmkanaal en aan het darmscheil; zelfs tot meerdere emmers in de buikholte voorhanden vuilrood, reukloos water, (eene soort bloedbuik, *ascites cruentus s. haemato-coelia*, zonder aantoonbaar voorafgegaane *peritonitis* daarstellende); de milt somtijds dubbeld vergroot, haar *Parenchijma* altoos zwart en vuil; het slijmvlies van de maag en darmen verwijd en met roode strepen en vlekken bezet; lever, nieren en longen normaal ¹⁾, alleenlijk de laatste, zoo als na eenen

¹⁾ Alleenlijk in één geval, — waar bij eene eveneens vierjarige merrie de ziekte met dezelfde sijnptomen opkwam, na verloop van acht uren echter de semiotiek reeds een opvallend lijden der longen aanduidde: terwijl, bij nog eenigen tijd lang voortdurende smarten van het achterlijf, de moeilijkheden der ademhaling overwegend werden, het dier tot op weinige uren voor deszelfs dood, welke op den derden dag volgde, zich niet meer legde en op het laatst in een slaapzuchtig (comatische) toeval verviel, — waren na de lijkopening slechts geringe geronnenen afzonderingen aan het buikvlies (*Peritonaeum*) en weinige roode vlekken in de maag, anders geens exsudaten of andere abnormiteiten in de buikholte te bespeuren, in de borstholte (Thorax) echter toonden zich behalven de, bij den tijphus ook reeds dikwijls aangetroffene, slechts eigenaardig meer bloedachtige waterverzameling (*kijdrothorax cruentus*), de beide longen nog aan de voorste rand, die van de rechterzijde in een hooger en

voorafgeganen passiven congestie-toestand; rood en uitgezet, echter op het water drijvende; het hart rood en, zoo als de aortenstammen met zwart, meest geronnen bloed gevuld; de hartzak slechts in één geval verdikt en vol water (*hydropericandium*), — waarschijnlijk de voor deze ziekte reeds plaats gehad hebbende uitgang van eene vroeger aanwezig geweest zijnde *pericarditis*; — in de hersenholte en het ruggemergskanaal waren somtijds geringe sereuse exsudaten, ook wel roodachtige plaatsen van de *arachnoidea* en *pia mater* aantetreffen, in vele gevallen echter hier niets te ontdekken.

graad, geheel op eene rundslong op eene longziekte gelijkende; marmorachtig gehepatiseerd; waardoor, volgens mijn gevoelen, dit sporadisch geval als de pectorale vorm dezer kwaal (tijphus *antracosus pectoralis*) te beschouwen was.

Opmerkenswaardig dient wel hierbij tot dubbeld bewijs, vooreerst voor de snelle verandering der longen bij paarden: dat het individu, in deze streken opgekweekt, nooit een lijden der longen had doen bespeuren en de ziekte ongetwijfeld door eene sterke verkoudheid uitgebroken was, deze ongewone desorganisatie alzoo waarschijnlijk gedurende het kort verloop der ziekte plaats gevonden had; en ten tweede: dat volgens de meening van Professor Dietrichs (Z. deszelfs handboek enz. de longen van Runderen tot deze eigenaardige veranderingen wel is waar voorheerschend kunnen georganiseerd zijn, maar, toch ook hoewel zeldzamer, in de longen van andere vee-soorten, volgens mijne vergelijking, zonder te vindene afwijking evenzeer plaats vinden kunnen.

ONTSTAAN DER ZIEKTE.

Pathogonie.

§. 5:

Met betrekking tot het ontstaan der ziekte zoude, na hetgeen mij hierover te onderzoeken mogelijk was, de lente-inundatie in het jaar 1845, de hierop in Junij aangevangene en gedurende die maand voortdurende groote hitte, welk eenen hier zeldzaam voorgekomen hoogen stand des thermometers veroorzaakte, en de hierop gevolgde natkoude, met talrijke verwisselingen der temperatuur en waarschijnlijk even zoo dikwijls afwijkende atmosphaerische electriciteits-stroomingen verbondene zomer tot de voorbereidende oorzaken te rekenen zijn: doordien de na de inundatie overgeblevene natte plaatsen en moerassen bij de hierop gevolgde temperatuur eene sterke moerassige kool-waterstofgas bevattende uitwaseming en eene weelderige, saprijke, meer koolstof bevattende vegetatie 1) over het algemeen en een groot getal scherpe en koolstof bevattende gift-

1) Volgens de meening van Professor Dr. Steinberg te Halle, koude in het jaar 1845 aan de plantgewassen eene overvloedige hoeveelheid van salpeterzuur ammoniak dezelve hoofdvoedingsstof, medegedeeld zijn. — Z. Alg. Anz. N°. 337. pag. 4412 van hetzelfde jaar.

planten: als de verschillende ranunkelen, *Polygonum hydropiper*, *cicuta virosa* en het op akkers door mij nog nooit in zulke menigte aangetroffene *lolium temulentum* in het bijzondere ten gevolge hadden, welke planten anders door de dieren versmaad, bij den destijds geringen voedings-inhoud van het gras door dezelve in mijne tegenwoordigheid oogenschijnlijk verteerd werden. Terwijl nu deze gezamenlijke invloed uitoefende omstandigheden het naast op het bloed werkende en hier eene *anthracosis* bedingende, reeds destijds bij de eenigen tijd aanhoudende heete weergesteldheid en begunstigde localiteit bij vele dieren het miltvuur veroorzaakten, bij anderen echter, naar het schijnt, slechts meestal jonge merrien, wegens derzelve grootere receptiviteit van het darmkanaal, door inwerking der scherpe en over het algemeen de spijsverteering minder bevorderende plantenstoffen eene ziekelijke aandoening in hetzelfde en zoo mede gelijktijdig eene *dysentericosis* er bijvoegende, waarop nog gedurende den natkouden nazomer, bij de ook des nachts buiten blijvende weidtpaarden, de talrijke verkoudheden volgden; welke gemeenschappelijke oorzaken, nu een wel is waar, sterker in het bloed geconditioneerd echter gelijktijdig gastrisch-nervous lijden voorbereidden, hetwelk óf door nieuw bijgekome hevig verkoudheid eensklaps te voorschijn gebragt óf, bij ontstentenis der-

zelve, wel is waar teruggehouden werd, echter door de voortdoring der verwijderde oorzaken: te weten van den natkouden en niet te min met talrijke temperatuur-verwisselingen en zelfs onweders verbondene herfst en gedeeltelijk van den winter en de bij het drooge wintervoeder wel is waar verminderde, echter niet geheel verwijderde schadelijkheden der planten eene wegneming van den aanleg niet toelatende slechts zoo lang onderdrukt bleef, tot dat de later gevolgde, nog heviger occasioneel potenzen (verkoudheids-oorzaken) hetzelfde des te bepaalder deden uitbreken; en alleen de reeds in Februarij 1846 plaats gekregene hebbende mildere en zuivere gesteldheid van het weder de gelegenheids-oorzaken deels verminderde, deels geheel wegnam, zoo mede de *extinctio praedispositionis* en daarmede gelijktijdig het verdwijnen der ziekte bewerkte.

Besmettelijkheid was in het koude jaargetijde en bij het haastig verloop der ziekte tot hiertoe niet te bespeuren: doordien mij nooit twee patienten op éénen stal voorgekomen zijn; alhoewel het tijpheuse karakter onder begunstigende omstandigheden dezelve altijd deed vreezen.

ONTOLOGISCHE BESCHOUWING.

§. 6.

Wat nu de naaste oorzaken en het wezen dezer ziekte betreft, zoo houde ik deze voor tweeledig, zoo als reeds gedeeltelijk is aangemerkt, te weten in het bloedvaten- en zenuwstelsel gelegen en wel: doordien het door gestoorde spijsvertering en verzwaarde assimilatie bij eene damprijke negatievelectrische atmosphaere, door gebrekkige uitademing niet volkomen gesanguificeerde bloed, hetwelk de hierbij terughoudene tweedeelige, gehydrocarboniseerde stoffen eene neiging tot sepsis en plaatselijke afzonderingen verkreeg; waarbij de verkoudheidspotenzen en electriciteitsvloed benevens onderdrukking der huidverrigtingen nog gelijktijdig op de peripherie van het zenuwstelsel werkende, eene polarische storing op de centraalorganen der Borst- of Buikholte, (door de anatomisch-phijsiologische eigenaardigheden der vrouwelijke dieren, bij dezelve voorheerschend de abdominaalregion betreffend) den nervus pneumogastricus en de van denzelfen uitgaande plexen uitoefenden; waarna dan door een nieuwe hevige verkoudheid — de algemeenste op de dierlijke organisatie inwerkende causa occasionalis dijnamica — deze beide gewigtigste, de irritabiliteit en sensibiliteit; of de eigenlijke animalische sphere vervangende stel-

sels, welke; reeds in den normaaltoestand in de innigste werkingsverhoudingen bestaande, nu in derzelve werkzaamheid in hooger en graad gestoord en in beweging gebragt, zich ziekelijk vereenigende; deze hevige, gelijktijdige bloed- en zenuwziekte met bijvoeging der of in consensu staande of reeds vroeger aangedane organen en weefsels (zoo als de door de scherpe vegetabilien en polarische zenuwstoringen in ziekelijke irritatie gebragte Intestinaaltractus) deden uitbreken; welke dan bij de ontoereikende pogingen tot reactie met alle hare eigenaardige storingen, spoedige veranderingen, vochtontbindingen en derzelve schadelijke afzondering (*transsudatio: ascites acutus*) verliep. —

DIAGNOSE.

§. 7.

Betreffende de kennis der ziekte is reeds bij den aanvang §. 1 vermeld, dat meerdere sijnptomen en lijksopeningsverschijningen reeds vroeger in eenige geschriften over paarden influenza aangegeven zijn, en het spoedig verloop en lijksopeningsbevinding zich wederom vooral voor anthrax uitspreekt: eene complicatie der beide kwalen dus ligt aantenemen zijn zoude; echter zijn behalve de eigenaardige afwijkingen van beide ziekten nog de pathonomische

sijmptomen: waaronder ik reeds aanvankelijk de voorhandene, alhoewel hier nog minder bemerkbaar, gezonkene ligchaamstemperatuur, den torpor, de zwakheid of verlamming van het kruis, de vochtige slijmvliezen, de in doorloopachtigen toestand echter zonder tenesmus, gebragte tractus intestinalis, de niet beangstigde en echter verhoogde activiteit der longen, den aanstonds bij den aanvang vollen, weldra kloppend wordenden hartslag, de gesteldheid des bloeds, het vele leggen der patienten, het haastig verloop, het eigen, meer als sporadisch en echter niet uitgebreid pestachtig opkomen bij meest jonge, slechts vrouwelijke, niet dragende weidedieren van eene familie (*Solidungula*) en eindelijk de, hare eigene afwijkingen, bijzonderlijk den bloedbuik bevestigende lijkopeningsbevindingen reken; en nog de ontbrekende speciale ontstekings- en eigenlijke koortstoevallen ¹⁾, het mankerende longengedruisch en de zelfs door prikkel niet te woeg te brengen hoest als negatieve sijmptomen er

¹⁾ De vermeerderde respiratie met het rood geworden bindvlies en de later gevolgde bespoedigde hartklopping behooren klaarblijkelijk aan de venositeit, de storingen van den kleinen cirkelloop en de secundaire verplaatsingen en veranderingen; en hoewel bij deze laatste pathologische processen, de koortsbevingen niet te ontkennen zijn. Zoo verschijnen dezelve toch meer passief en missen derzelve wezenlijk doel: de storingen van het animalische leven wederom te vereffenen; waardoor dezelve zich van de eigenlijke koorts of koortsachtige vee-ziekten wel genoegzaam onderscheiden.

bij tel; welke gemeenschappelijk wel eenen eigen ziekte-tijphus en eene bepaalde vorm te beteekenen in staat zijn.

Om echter dwalingen en verwisselingen met hierop gelijkende ziekten der dieren des te zekorder te vermijden, laat ik nog de volgende als onbedrieglijk bevondene kenteekenen hier volgen.

1) Van het miltvuur, dat hierop wel het meest gelijkt, onderscheidt zich de kwaal: dat zij, van geene gelijktijdige locale oorzaken afhankelijk, zich niet bij zekere plaatsen en kudden bepaalt, slechts eene diersoort aangrijpende, de eigenlijke parzootische verbreiding miste en tot hiertoe in een ongewoon jaargetijde opkwam ¹⁾; dan aanstonds bij het begin een volle, later kloppende hartslag (bij het miltvuur slechts in zeldzame gevallen en nooit met deze aanhoudendheid bemerkbaar), de slijmvliezen, het doorloopachtig aangedane darmkanaal met hevige pijnen van het achterlijf en den *hijdrops acutus* zich vertoonde; waarbij nog negatief de ontbrekende uitgesperde oogen en karbunkels, de niet opgemerkte uitgang in beroerte, (*apoplexia sanguinea*), en niet opgezette cadaver zonder bloeding uit bek neus of endeldarm te tellen zijn.

¹⁾ Het verschijnen van het miltvuur in den winter, mag in andere climaten plaats hebben, is echter bij ons, in het vlakke, noordelijke *Duitschland* waarschijnlijk aan eene bijzondere ziekte, zij het ook anthraxvorm toe te schrijven.

2) De afwijking van de Influenza blijkt uit het spoedig verloop en de lijkopeningverschijningen; negatief uit de ontbrekende prodromen, eigenlijke koortsverschijningen en ontsteekbare affectien; uit den niet voorhandenen hoest, het ontbrekende, hoewel aan de influenza niet altijd, meer toch gewoonlijk door excultatie waarneembare longengedruisch en de tot hiertoe niet ontdekte besmettelijkheid.

3) Eene onderscheiding van den idiopathischen doorloop, (*enteritis dysenterica*), waarmede deze ziekte eveneens te verwisselen zijn zoude, vindt te gemakkelijker plaats daar hier de zenuwtoevallen, het haastig verloop en eindelijk de lijkopening beslissen; verder nog de aanvankelijke obstructien, de aandrang tot stoelgang en de later dikwijls met bloed vermengde, meest ontbrekende zeer foelideerende faeces.

4) Van het kolijk, waarop dit lijden bij het opkomen eenigzins gelijkt, onderscheidt hetzelfde zich door den vochtige bek, de nog eenigzins voorhandene lust tot zuipen, ook wel tot vreten, den stijven of reeds wankelenden gang met de andere zenuwtoevallen, de overwegende zucht tot leggen, het ontbrekende meteorismus of de vermengde Flatulenz en bij de abdominaalexcultatie de met zijne gedeeltelijk spasmatische toevallen niet te ontdekkende *borborijgmus*: te weten de ontbrekend tikkende, klinkende en rommelende darmbeweging.

5) Eene verwisseling kan nog, vooral als de pols klein en met de hardklopping sneller wordt, met de ontstekingen van meerdere achterlijfsorganen: als *gastritis*, *enteritis*, of beide als *gastro-enteritis* verbonden, verder *peritonitis* (waarvoor nog het buikwater getuigde), *nephritis* en *cijstitis* plaats vinden; van welke echter de weldra opgekomen palpitate, de abnorme gang, de vochtige slijmvliezen, de weeke mestafgang met de niet te bespeurende koorts en speciale onstekingstoevallen dezer kwaal, dezelve genoegzaam onderscheiden.

6) Eindelijk zoude deze kwaal nog te verwisselen zijn met inwendige lapien, zoo als dezelve somtijds in de nabijheid der lendenwervels, alwaar ze vooral bij veulens, waarschijnlijk na eene onvolkomen verdeelde nierenontsteking uit het cellenweefsel ontsproten en met den heupdarm verwassen, zich bevinden, doordien dezelve een tijdlang onbemerkt blijvende en slechts eerst tot eene zekere ontwikkeling gekomen, storend op de nabijzijnde weefsels — meestendeels op het Illeum — werken en hier waarschijnlijk in den beginne congestien en secundair eene partiele darmonsteking te weeg brengen; waaraan, doordien de proximaaloorzaak, de lupie, niet te verwijderen is, de patienten telkens omkomen.

Daar echter bij deze kwaal wegens de bewerkte *thlipsis*, de mest, reeds voor het eigenlijke uitbreken, slechts kleingebald en in geringe hoeveel-

heden afgezet wordt, de uitwerping bij het voorhanden zijn geheel, behalve van de weinige den dikken darm reeds bereikt hebbende contenta, onderdrukt is, en zich ook nog eene sijnocheuse koorts en de eigene pijn aanduiding, daarin bestaande, dat de patienten veel op den rug leggen en het kruis trachten intrekken, bespeuren doet, zoo is, behalve de, volkomene oplossing gevende, lijkopening, de diagnose reeds bij het leven volkomen te herkennen.

HEELKUNDIGE BEHANDELING EN PROPAEDEUTISCHE MAXIME.

§. 8.

De Therapie kan bij de hevigheid en het haastig verloop der ziekte, slechts door eene spoedige, krachtig werkende en echter tevens voorzigtige heilkundige behandeling een goed gevolg opleveren, waarbij de volgende verschijningen optemerken zijn: de *sepsis* en het stilstaan des bloeds dat tegen te gaan is door de opwekking der zenuwen en de werkzaamheid der vaten, en de versterking van het verzwakte reactievermogen, hiermede tevens eene derivatorische behandeling te verbinden, het in het bloed overmatig opgehoopte kool-waterstofgas door vermeerderde werkzaamheid der longen en der huid tot afscheiding

te brengen, en daar dit bij het haastig verloop der ziekte slechts onvolkomen kan bereikt worden, hetzelfde door pogingen tot neutralisatie in deszelfs nadeelige werking te beperken en het tevens hevig aangegrepene darmkanaal bij vermijding van verdere Irritatie door deprimerende middelen te verzachten.

Om nu aan deze doeleinden over het geheel te geraken, heb ik onverwijd eene voorzigtige aderlating van twee, hoogstens drie pond bloed, aangewend tot dat de hartklopping verminderde, en dit noodig zijnde; wanneer de storingen van den kleinen cirkelloop opvallender werden — na meerdere uren herhaald ¹⁾. Ik liet dan, om gelijktijdig transpirerend en derivatoir te werken, — omdat bij het koude weder de stortbaden zich niet lieten aanwenden en fonticuli, setaceën en scherpe aetherische infriectien gedurende de ziekte zonder gevolg bleven en eerst bij de herstelling begonnen te werken, — de huid met drooge stroowisschen dikwijls herhaald wrijven en hierna met dekens omhullen, in den stal zoutzuure dampen ontwikkelen, op den eersten dag eene ongeconcentreerd zoutzuur in dranken van zemelen, meel of lijnzaad, (waarbij ik mij na den smaak der patienten en de oeconomie-verhoudingen der be-

¹⁾ Zonder angiotomie heb ik, doordien bij de eerste gevallen de volle hardklopping mij hiervan terughield, geene genezing kunnen bewerken.

zitters regelde hij toereikenden dorst, drinken of, als deze te gering was, met zoodanige slijmige vloeistof ingieten; verder *ammonii muriatici ferruginei*, *rad. consolidae majoris*, *ana unciam unam*, *baccae juniperi*, *uncias duas*, *camphorae subactae*, *unciam semis*, *rad. hellebori albi*, drachmam unam, tot poeder gestampt en met honig en water tot een likdrankje toeberaid, binnen twaalf uren verbruiken of, indien de zieken wegens torpor en gastralgie deze dikkere massa niet goed slikken konden, het poeder zonder honig alle 2 uren twee eetlepels vol, het gemakkelijkste bij het leggen van het dier met water ingieten en, om bij de Urin-onderdrukking op de Uropoëse te werken, laauwwarne, slijmige, met bilsenkruid-olie of colatuur vermengde lavementen aanwenden, of, waar de patienten slechts zelden, ook wel geheel niet meer tot staan gebragt konden worden, met ol. hijosciami bestrekenesuppositorien aanwenden. Op den tweeden dag, wanneer bij de zieken, wier genezing te verwachten was, de torpor en de bespoedigde, hartklopping iets verminderd waren, liet ik in plaats van zoutzuur het zuivere *Phosphor-zuur* en in plaats der kostbare salmiakbloemen, het *ferrum sulphuratum* in dezelfde verhoudingen met bijvoeging van eene unce gentiaan-wortel en een halve unce salmiak of slechts twee uncen keukenzout op gelijke wijze toedienen; waarna dan, door niets verzuimd, zonder verdere

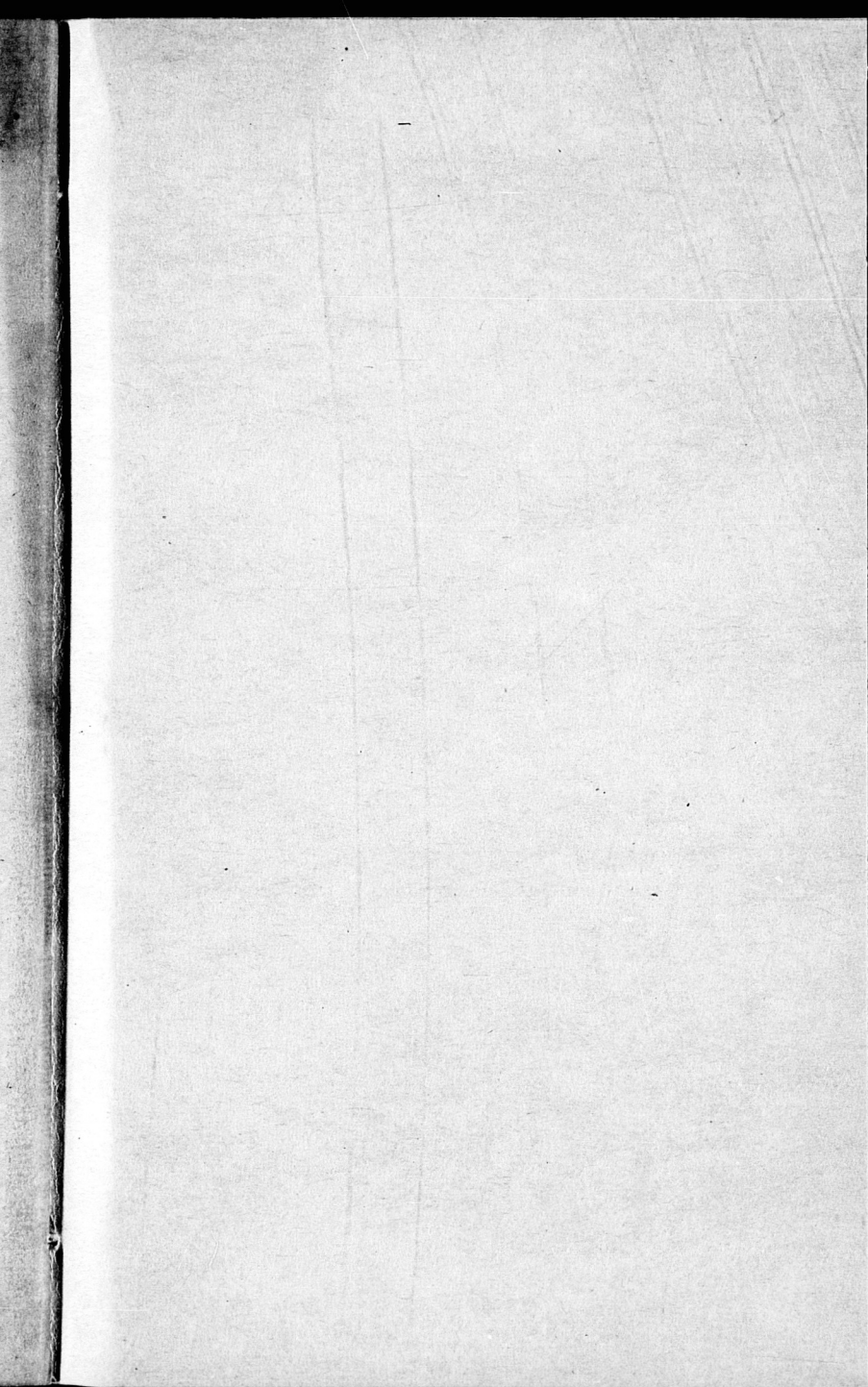
geneeskundige behandeling in de meeste gevallen de herstelling volgde; welke in den beginne nog met hartklopping en somatische zwakte verbonden, na eene achtdaagsche verschooning van den arbeid, voortgezette met zoutzuur vermengde slijmdranken en gelijktijdig versterkend en ligverteerbaar voeder ook afgewend en de patient gewoonlijk radicaal genezen was.

In een geval bleef palpitatie en venositeit hierna terug, welke echter door etterdragtaanwending, en ingeven van het vingerhoedkruid, twee drachmas, en staalzwavel, eene unce, verwijderd en het dier volkomen tot gebruik bekwaam weder hersteld werd.— Dat deze geneeskundige behandeling den rationelen arts, zoo als mij zelve, niet tegenstaande mijne moeite tot vereenvoudiging, altoos nog te gecompliceerd voorkomen zal, valt niet te ontkennen; echter heeft elke eenvoudigere behandeling mij bij deze ziekte tot hiertoe teleurgesteld; alhoewel ik bij menigvuldige overweging in de praktijk, nog niet alle door mij gewenschte proeven heb kunnen ten uitvoer brengen, en de enkele *hypothesen* verwerpende, hier slechts reine facta opgeteld heb.

Doordien bij de genezenden verder geene hïdropische toevallen te bespeuren waren, mogt dit tot de zekerheid mede bijdragen, dat niet, zoo als dit bij de jonge weidepaarden zeer dikwijls plaats heeft, voor het uitbreken der ziekte, water in de buikholte

afgezonderd was, maar eerst gedurende het kort verloop met naauwelijks verklaarbaren spoed uitgescheiden werd.

Ten slotte heb ik in prophylactische betrekking nog aan te merken, dat, waar de verwijderde oorzaken bleven voortduren, en zodoende eene zelfstandige wegneming van den aanleg niet plaats kon vinden, eene matige aderlating en eenige malen te herhalende slijmige dranken met eene unce zoutzuur allengskens aangewend, bij op de weide geweest zijnde, later opgestalde jonge merrien, bij mij tot voorbehoeding volkomen zeker bevonden is. —

1846513

